

Filosofická propedeutika a filosofická politika [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Filosofická propedeutika a filosofická politika \[ETF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Filosofická propedeutika a filosofická politika \[ETF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 18. 5. 1990

◆ lecture, Czech, origin: 18. 5. 1990

Filosofická propedeutika a filosofická politika [ETF UK] [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Úvodních slov k tomu, co také představuje jednu filosofickou disciplínu, eventuálně pokud někteří filosofové to nemají vybudováno jako zvláštní disciplínu, tak je to téma svět. Jako filosofická disciplína to nese název *filosofická kosmologie*.

Tady použiju příležitosti a hned na začátku upozorním na jisté závažné nedostatky křesťanské teologie, zejména tedy protestantské, že se aktivně straní této problematiky.

Ve Starém zákoně máme třeba v *Genesi* vypsání rodů nebes a země. Jistě to je ve vašem povědomí, *Genesis* 2,4. A také tam je ovšem vědomí, že nebesa nebes tě neobsahují. To je 1. *Královská* 8,27 nebo také 2. *Paralipomenon* 2,6, 6,18.

Ale jistota, že nebesa vypravují a nebo budou vypravovat spravedlnost jeho, *Žalm* 50,6 nebo 97,6. Nebesa jsou nebesa Hospodinova, praví se v *Žalmu* 115,16. A je to dotaženo až do eschatologického výhledu: A já stvořím nebesa nová. Nejenom zemi novou, ale nebesa nová. Tedy i když samozřejmě těch míst tam není tolik, přece jenom jich je tam dost. A když to takhle stáhneme do jednoho, je vidět, že je to *teologumenon* zcela legitimní a že je na pováženou, že teologie se tím nezabývá víc, že zůstává jaksí jenom před závorkou. Je třeba to naplňovat. Jestliže nebesa vypravují, tak teologie to má po nich převypravovat. Po mém soudu z toho nelze se nějak z toho nelze vyklouznout, se zbavit té povinnosti.

Proč tomu tak je? Po mém soudu je tomu z části z důvodů historických, protože teologie dlouho setrvala v *aristotelismu* a novověk se obrátil velmi tvrdě proti *aristotelismu*. Renesance se vracela sice k antickému Řecku, Římu a antickému Řecku, ale s polemickým hrotem proti *aristotelismu*. A i když se tedy teologie bránila tím, že vyklízela pole – a asi v té době to nebylo jinak možné – není to omluvou pro teologii dnešní.

Čili je tu ještě nějaký další důvod zřejmě. A ten důvod spočívá v tom, že teologie se stále více stává odbornou vědou a přestává být blízká filosofii. A jako odborná věda samozřejmě nesmí překračovat kompetence a tedy ponechává otázku vesmíru přírodovědcům, astrofyzice, astronomii a tak dále.

Opak platí nejenom pro tento obor otázek, ale pro celou řadu dalších. Teologie se musí rozhodnout, zda bude odbornou vědou, anebo zda bude něčím bližším filosofii. Buď a nebo. Pokud bude něčím bližším filosofii a nebude odbornou vědou, tak jak to *Heidegger*, to už jsem říkal, to *Heidegger* v sedmadvacátém roce napsal v tom svém článku *Fenomenologie a teologie*, že teologie patří na tu stranu, na kterou patří chemie a biologie a tak dále a filosofie je někde jinde. Přiřadil teologii k těm vědám. Prostě biologie je věda o životě, astronomie je věda o vesmíru, o hvězdách a teologie je věda o Bohu. Hotovo.

Tedy tady je ta otázka, jak se teologie rozhodne nebo jak se jednotliví teologové rozhodnou. A pokud se rozhodnou, že jejich teologie nebude odbornou vědou a že se spíše bude klonit na tu stranu, na které je filosofie, pak musí vzít vážně, že to je téma naprosto legitimní a povinné.

Tedy na rozdíl od této problematické role teologické kosmologie eventuální, filosofie se otázkou nebes, to jest otázkou světa v celku, vesmíru, *universa* zabývat musí. Přitom zajisté musí dbát o současném stavu věd, v tomto případě na prvním místě *astrofyzikální kosmologie* a *kvantové fyziky*. To jsou teď rozhodující disciplíny pro otázku světa v celku. Rozumí se světa redukovaného na svět hvězd a hvězdných soustav.

Jak tedy vypadá obraz světa a jeho vzniku, vývoje a zániku z hlediska současné vědecké kosmologie? I dnes prakticky nikdo už nedrží tezi, že svět je odedvždy. Dnes zavládla – to může být jenom dočasná móda, jenom vlna, ale nicméně převládla – představa teorie, koncepce, že tento svět vznikl. Že vznikl přibližně před sedmi až devíti miliardami let a že ho čeká ještě budoucnost, která se odhaduje někdy na osmnáct dvacet, někdy až na pětatřicet miliard let. A pak skončí. Vznikl velkým třeskem a zanikne velkým křupem.

Ještě se toho dotknu víc, ale filosofie k tomu musí říct své slovo. To jest musí to znát, musí ty argumenty zvážit, koncepcce prověřit, posoudit kriticky a srovnat s přístupy filosofickými. V některých případech ty filosofické přístupy musí revidovat, aby byly na úrovni, v jiném případě bude kritizovat ty vědy, že nejsou filosoficky na úrovni. Tedy je třeba se otevřít tomu rozhovoru, ale je třeba zachovat jisté své vlastní přístupy a i když budou prověřovány, přece jenom na nich setrvávat a eventuálně korigovat zase ty přístupy vědců, protože to je oblast, která je velmi blízká filosofii, je to vlastně hraniční oblast, kde se setkávají dvě moderní vědecké disciplíny s tematikou filosofickou a tam tedy je rozhovor nezbytný.

Jak tedy vypadá ten obraz světa? Já to tady řeknu velice zestručněně. Možná, že jste to v minulých letech trochu sledovali. U nás to bylo dlouho tabu. Já si pamatuju ještě, že Kolman v šedesátých letech napsal článek, kde odvolával své dosavadní koncepce, že svět je nekonečný v prostoru i čase, a revidoval to částečně a prohlásil, že po důkladném studiu *teorie relativity* dospěl k závěru, že svět je konečný v čase, ale nekonečný v prostoru.

Byla to polovičatost, nicméně už se začalo o tom trochu diskutovat. V sedmdesátých letech zase na to sedlo to direktivní rozhodování, co se smí a co se nesmí. Nemluvalo se o tom a byl to Jiří Grygar, který měl v *Kamerádu*, v tom pravidelném týdenním vysílání pro mládež, sérii výkladů o vesmíru a v té souvislosti měl také pár odstavečků v *Týdeníku Rozhlas*, kde poprvé začal mluvit, vůbec u nás asi poprvé mimo odborné kruhy, o *fyzikálním vakuu*.

Začalo se o tom mluvit, potom tady došlo k tomu mezinárodnímu kongresu, vyšlo k tomu jedno číslo *Technického magazínu*, pak něco vyšlo také ve *Vesmíru* a tak se to ozývalo různě. Takže se o tom začalo mluvit, ale v podstatě to nedošlo nijak daleko. Jak asi vypadá velmi stručně to, co předvedl Grygar nebo co předvedli někteří další, kteří se pokusili o popularizaci, přiblížení těch koncepcí, které jsou založeny na velice přesném modelování prvotních podmínek v nejranějších stádiích vesmíru a zkoumání, jak ty podmínky je možno měnit. Počítač pak vám vyhodnocuje po třeba sto milionech let nebo po miliardách let vývoj vesmíru.

A teď se zjišťuje, má-li se ten výsledek po těch sedmi až devíti miliardách let přiblížit tomu stavu, jakého jsme dnes svědky, jak musíme dát do počítače ty počáteční podmínky, aby on nám to vymodeloval do správných mezí. Když se někde udělá malá odchylka, tak se zkouší malinko měnit ty podmínky na začátku a tak dále. Možná, že také znáte tu velmi důležitou knížku, která byla přeložena a vyšla v *Kolumbu*, Weinberg, *První tři minuty*. *První tři minuty* našeho vesmíru se to jmenuje.

Tak zhruba a velmi zjednodušeně řečeno, dnes fyzikové – a uvidíte také, já to řeknu se všemi těmi paradoxy a rozpory, které v tom jsou – dnes počítají fyzikové s tím, že mimo svět, tedy jako *extramundánní* skutečnost, existuje jakási základní hladina, které říkají *fyzikální vakuum*. *Fyzikální vakuum* je jakási velmi nízká energetická hladina blížící se nulové, ale nenulová. Je to nejnižší možná pozitivní energetická hladina nad nulou. Tato hladina není nic, byla by chyba to považovat za nic v tom klasickém metafyzickém smyslu, za *nihil*.

Tato hladina se chvěje, tato hladina osciluje nebo se vlní. A ty vlny jsou různé. Podle pravděpodobnosti, jak říká třeba Grygar, nejpravděpodobnější jsou vlnky malé, méně

pravděpodobné jsou vlny větší a velmi nepravděpodobné, leč nikoli vyloučené, jsou vlny obrovské. Když dojde k takové obrovské vlně – to je metafora, jak jistě sledujete – když dojde k takové obrovské vlně, tak se může stát, že to vzednutí té hladiny se odtrhne, vytvoří jakousi bublinu a ta se začne rozpínat. A to je velký třesk.

A to rozpínání je jednak časové, jednak prostorové. S utržením té bubliny vzniká jednak vesmír a jednak zároveň čas a prostor. To je ten obrovský problém pro ty fyziky, protože to všechno, co líčili, co bylo předtím, vlastně je nesmysl, protože žádný čas nebyl, tak to nemohlo být. A žádný prostor nebyl, tak kde by to bylo?

A tak si vymýšlejí někteří, že nemá smysl o tom hovořit, protože věda pracuje s kauzalitou a kauzalita je možná jenom tam, kde je čas a prostor. Tedy co je předtím, to nedává smysl, proto věda se o tom nemůže vůbec vyjadřovat. A jiní zase říkají: „No ne, přece nemůžeme předpokládat, že tohle je nějaký konec bádání. Byly nějaké počáteční podmínky, z čeho to vzniklo. To musí být záležitost nikoli fyziky, tedy nějaké nové disciplíny, jakési *protofyziky*, *prefyziky* nebo něčeho takového.“ Jestliže vznikl čas a prostor, jako jej známe, tak muselo být něco předtím, co je jako nějaký *protočas* a *protoprostor*.

A zas chtějí *per analogiam* jít o pokolení dál, jako atomisté – nejdřív si mysleli, že to jsou nedělitelné kousíčky, pak se ukázalo, že je tam struktura, tak ty atomy posouvají nejdřív na ty elektrony a pak elementární částice a na kvanta a tak dále. Teď ještě budou uvažovat třeba o něčem, jestliže se ukáže ta struktura. Je to zas taková jakási analogie, *per analogiam* si myslí, že zase ještě za vesmírem je jakýsi základnější vesmír vesmírů a že v tom vesmíru vesmírů zase je ten nekonečný počet vesmírů, jako je náš, protože těch bublin se mohlo utrhnout už, když nebyl čas, no tak to je kolikoli. Každý má svůj čas, mezi těmi vesmíry není žádné spojení, žádná komunikace a okamžitě máme k dispozici tedy cokoli.

Proti tomuhle a proti tomu, že ty vesmíry mohly být různé, je námitka, že když ty počáteční podmínky jsou jiné, než jaké byly v našem případě, tak že buď vesmír vůbec nevznikne, nebo splaskne okamžitě a vlastně pořádný vesmír – zhrouť se velmi rychle potom, co vznikl – nebo se vyvíjí takovým způsobem, že vlastně z toho nic nemůže vyjít. Aby byl vesmír jako je náš, tak to musí být velice precizně vypracováno na začátku, ty podmínky, aby mohly vzniknout hvězdy, aby mohly vzniknout planetární systémy a aby se to nesráželo všechno, aby to nějakým způsobem aspoň dočasně fungovalo. Tak se to musí rozpínat nějaký čas a pak se to zase bude smršťovat, až se to zas propadne do té černé díry.

Ty teorie jsou nejrůznější. Je nejednota o tom, zda na začátku tady byla nějaká jednota, která se rozpadla. O tom, že se rozpadla, je jednota. O tom, že na začátku byla nesmírná pluralita, pluralita těch sil, které jsou dnes známé, ale není jasné, jestli ta pluralita počáteční vzniká rozpadem nějaké ještě počátečnější jednoty. Fyzikové mluví o *praatomu*, který se pak rozpadl na to záření, na ta kvanta. A ta pak se v tom omezeném prostoru, jak vybuchla, narážela na sebe a tak dále. Potom se to začalo rozpínat, takže toho prostoru tam bylo trochu víc. A ještě dnes můžeme zjišťovat některé ty paprsky, ještě pořád od té doby lítají sem tam, a protože ten vesmír je uzavřený, sice neomezený, ale konečný, takže je zakřivený ten prostor a paprsek lítá pořád a pořád ještě má kam letět, nedojde nikam na konec, takže zase se vrací někam, někudy tím zakřiveným vesmírem a dodnes se může zjišťovat takzvané *reliktové záření*. To jest záření, které je zbytkové záření po tom *Velkém třesku*.

Ta věc není jasná, to je filosofický problém, zda na počátku byla *pluralita*, nebo na počátku byla jednota, která se rozpadla.

Já bych chtěl upozornit na jednu věc, že tohle vůbec neukazuje na povahu světa. Tady sice mluví na jedné straně jako kvantová fyzika a na druhé straně jako ti astrofyzici, ale stále počítají s jakýmsi

hmotami, i když v takovém rozpětí, že to začíná těmi kvanty a končí až *supergalaxiemi*. A otázka, co to je svět, je nezodpovězena. Je to stav, zůstává to stále, i když se mluví o tom, že všechno je dění, že všechno vzniká a zaniká, že tedy nejenom svět vznikl a zanikne, ale že i jednotlivé kameny, z nichž je postaven, vznikají a zanikají. Již jsme se tady zmínili o tom, že nejtrvalejší, relativně nejtrvalejší elementární částicí v tomto vesmíru je proton. A také proton ovšem vzniká a zaniká a existuje poločas rozpadu protonu, jako existuje poločas rozpadu všech částic a to i subatomárních částic. Ale poločas rozpadu protonu několikrát převyšuje délku trvání vesmíru, takže sice protony samy se rozpadají, ale jejich poločas rozpadu, to jest délka života, by přesáhla délku života tohoto vesmíru. Což neznamená, že přesáhne, protože ty protony mohou žít jenom v rámci vesmíru, v tom se nemýlíme. Takže až vesmír zanikne, tak zaniknou i všechny protony, které by byly schopny žít ještě déle.

Tady přichází na řadu další věc, že moderní fyzika rozlišuje mezi reálnými částicemi a virtuálními částicemi. Virtuální částice jsou vlastně úplně stejné jako ty reálné, s jedním malým rozdílem, že čím jsou hmotnější a energetičtější, tím kratší je doba jejich života. A jejich doba života je velice krátká na rozdíl od doby života těch reálných částic. Takže virtuální částice vyskočí a zase zaniknou. Nejprve to byla teorie, později byla ověřena v některých reakcích, totiž ty virtuální částice jsou schopny interakcí, vzájemných reakcí s reálnými částicemi. Jsou některé změny, které byly pozorovány a popsány v našem světě, změny reálných částic, které nelze vyložit jinak, než že tam nějakým způsobem došlo k interakci s nějakou virtuální částicí. A tedy nejde jenom o částice, ale i o kvanta, jsou také reálná kvanta a virtuální kvanta. Zatímco virtuální kvantum kmitne a končí, tak reálné kvantum *de facto* trvá dál a pokud nenarazí na něco, není pohlceno, tak to kvantum v podobě paprsku běží pořád dál prázdným prostorem a nekončí. Dodnes máme to *reliktové záření*, to jsou kvanta, která od té doby běží světem.

Některé teorie mluví o tom, že dokonce je tomu tak, že každá reálná částice má kolem sebe celý mrak virtuálních, dokonce každé kvantum má kolem sebe celý mrak virtuálních a že tedy k těm reakcím, k těm interakcím dochází poměrně často, protože ta možnost vlastně tímto je zajištěna.

Ačkoli tedy moderní fyzika počítá s tím, že všechno je proměnlivé, že se mění, že všechno vzniká a zaniká, tak přece jenom zůstává poplatná metafyzice. To jest, že všechno to považuje za předmětné, její předmětnou záležitost. A stále počítá s kauzalitou, vypočítává ty počáteční podmínky tak, aby ten počítač z toho pak došel až k tomu závěru nebo k těm konečným podmínkám, které jsou v souhlase s naším pozorováním dnešního vesmíru. Tedy co to je dnešní vesmír, je vám jasné, že k té relativnosti patří také to, že není žádná současnost, že to je ta základní věc. Ve vesmíru neexistuje současnost, protože čas běží podle toho, jak se rychle pohybuje cosi a dále v jakém vztahu je k tomu, co se teď pohybuje nebo se pohybuje jinak okolo.

Takže výsledek je třeba ten, že nelze zjistit, co se v téže chvíli, v témž okamžiku stalo nebo stane v několika různých galaxiích. My jsme závislí na tom, jak se nám to jeví. To jest, když před asi dvěma roky, když se začalo psát o tom, že v naší blízké sousední galaxii, malé galaxii, která je průvodcem naší velké galaxie, že tam vzplanula supernova, tak vlastně to byla zpráva neobyčejně stará. A tato zpráva k nám dospěje zároveň s jinými zprávami ve vesmíru, z nichž každá nás informuje o událostech v jiném čase. Takže to, co my dnes vidíme, to vůbec neexistuje a nikdy neexistovalo. To je prostě taková zvláštní směs zpráv o různých stavech některých míst ve vesmíru, ale ty stavy vůbec k sobě nepatří. Protože časově a prostorově jsou naprosto od sebe odděleny. Nám se to promítá do jednoho okamžiku, poněvadž my jsme teď a tady a díváme se. Ale to, co vidíme, vůbec není žádná skutečnost, poněvadž to nepatří k sobě. To je směs různých informací, které je potřeba nejprve dešifrovat.

Tak to je výsledek. A tato dešifrace je velice obtížná a naráží na ty potíže, že neexistuje současnost. Není stanovitelná současnost. Abychom se dostali z tohoto základu ke stavbě světa, tak nám nestačí

jenom dělat to, co dělají ti astrofyzikové, že čekají, co z těch podmínek zadaných ten počítač jejich vyhodí jako výsledek. Protože tam se pak pracuje s některými předpoklady, které jsou filosoficky neudržitelné. Jedna z nich je ta kauzalita. Ta sama potřebuje vysvětlení, proč se nám něco jeví jako kauzální. My totiž víme, že kauzalita předpokládá, že předcházející stav produkuje ten stav následující. Že tedy příčina je příčinou následku. To je nesmysl, příčina není příčinou následku. To je nesmysl proto, že příčina totiž je příčinou jenom, pokud ten následek má. Když žádný následek nemá, tak není příčina. Aby příčina byla příčinou, musí mít následek. Čili vlastně následek je příčinou té příčiny. Teprve následek dělá z příčiny příčinu. A to není jenom slovní hra. To je totiž tak, že příčina je příčinou něčeho za předpokladu, že něco, co přijde po ní, reaguje na tu příčinu jako na příčinu. Když na příčinu nic nereaguje, tak není příčinou ničeho. Předpokladem je, že něco nového reaguje na to staré. To je úplně jiný, odlišný pohled na dění ve vesmíru, nejenom v dějinách, ale ve vesmíru, v přírodě, než sugeruje kauzalita. Kauzalita sugeruje, že minulost produkuje budoucnost. Ve skutečnosti minulost je něco, co není, a to nemůže nic produkovat. Je to budoucnost, která přichází a která buď navazuje, nebo nenavazuje na minulost. Když nenavazuje, tak minulost jako kdyby nebyla. Na co se nic nenaváže, na co nic a nikdo nenaváže, to prostě jako kdyby se nestalo. Kdyby náhodou došlo k tomu, že tato země bude postižena katastrofou a všechno bude zlikvidováno a nikdo ve vesmíru nebude vědět, že něco takového tady bylo, nepříjde to vyzkoumat, nedešifruje nějaké zbytky, které tady zůstanou po té katastrofě, tak je situace naprosto stejná, jako kdyby nikdy nic takového nebylo.

A to platí pro každou událost. Každá událost vznikne, proběhne a zanikne a nezůstane po ní žádná stopa, pokud něco na ni nenaváže. Ta stopa, to je jenom díky tomu, že tady je něco dalšího. A to něco dalšího tady může být jen tehdy, když je další budoucnost. Takhle se na to musíme dívat. A teď je otázka, jak je možné, že vznikl vesmír, nebo že existuje vesmír, že trvá vesmír, když vlastně v základě jsou velice kratičké události kvanta, nějaké dění atomické, že? To jsou krátké události většinou, zejména ty *primordiální* události.

Jak to, že trvá vesmír? Jedině tak, že ty jednotlivé události si předávaly štafetu, předávaly si jakési informace a ty informace, to jsou vlastně stavební kameny tohoto světa. Tento svět není založen na událostech, nýbrž na jejich vzájemných reakcích. Tady v tom, myslím, že jsem se o tom také zmiňoval, v tom má jistotu, jisté oprávnění fenomenologie, která, když chce mluvit o věcech, tak ukazuje, že to jsou fenomény, a tedy zpátky k věcem znamená zpátky k fenoménu, poněvadž ty nám jsou dány. Věci o sobě, platónsky řečeno, nám dány nejsou. A proto o nich nesmíme mluvit. Nedostatkem fenomenologie je, že není dost radikální, že uvažuje jen o těch fenoménech, které jsou fenomény pro člověka. Ale bez člověka žádných fenoménů není.

To je chyba, protože jestliže uvažujeme o tom, že vesmír mohl vzniknout jedině za předpokladu, že tady těch událostí bylo dost hustě, aby na sebe mohly navzájem reagovat, protože kdyby nereagovaly, tak by už všechny zanikly dávno a žádný vesmír by nemohl vzniknout. Tedy, jestliže tomu tak je, že musely být tak husté, aby na sebe mohly reagovat, no tak platí, že musíme předpokládat, že každá událost na něco, když na něco reaguje, na co reaguje. A tady je chyba té staré metafyziky, které se dopouštějí i moderní fyzici, že předpokládají, že každá ta událost je objektivní danost.

To není pravda. Samozřejmě každá událost, pokud na něco reaguje, tak nereaguje nikoliv na *Ding an sich*, událost o sobě, nýbrž na fenomén. Každé té události se jeví nějak ta druhá a ona reaguje na to, jak se jí jeví. Tedy vlastně celý náš svět je založen na fenoménech, nikoliv na realitách. Není objektivní. Objektivita je naším výmyslem. Objektivita je naší konstrukcí a to konstrukcí založenou v řecké metafyzice. My musíme mluvit o skutečnosti v jiném smyslu, než dosud o tom mluvili.

Tak to je jedna tedy, důsledek pro pojetí skutečnosti, a nyní se vrátíme k tomu, jak na sebe ty události reagují. Já bych v této souvislosti vám chtěl přečíst jeden důležitý odstavec z knihy Whiteheadovy *Věda a moderní svět*. Tady ho někde v této knížce mám... Tam mluví o různých kompromisech a tak dále. Je to, kdybyste si to chtěli najít, toto loni vyšlo vydání slovenské na straně 142. A tam je tento odstavec: Moje učení staví na předpokladu... Jo a ještě, to už jsem to taky jmenoval, ale je to třeba připomenout, že Whitehead byl celý život profesorem matematiky a fyziky na londýnské technické vysoké škole a teprve v třiašedesáti letech odjel se svou ženou do Ameriky a tam přednášel jako profesor filosofie. A tedy je to člověk důkladně seznámený se stavem fyziky a matematiky, a když ten něco takového řekne, jak tady uvidíte, tak je třeba brát vážněji, než když to řekne nějaký nedouk.

Tedy, moje učení staví na... já vás také přitom upozorním na některé nesmysly, které v tom jsou, jako v každém textu filosofickém, a které je třeba chápat jako důsledek určitého filosofického zaměření, patřičnosti k nějaké škole nebo nějakému proudu. Whitehead je anglický, anglosaský empirik v podstatě, svým základem, navazuje na tento empirismus a je to myslitel, který patří k tomu takzvanému k těm myslitelům, kteří vycházejí z takzvaných bezprostředních dat, z bezprostředních fakt. Co to je, to by dalo moc práce, ale patří k tomu, čili tam je jakási *konfúze* mezi skutečností a mezi tím, jak o ní mluvíme. To uvidíte hned z té první věty. To má do jisté míry jisté odůvodnění v tom, co jsme si teď právě řekli, v tom, jak má své odůvodnění také fenomenologie, ale má to své vady a my ty vady musíme znát a vědět. Ale tak to jenom tak mimochodem.

Moje učení staví na předpokladu, že celá materialistická koncepce – a tím se rozumí tedy, že existuje hmota, vnější hmota – a celá materialistická koncepce se dá aplikovat pouze na nejabstraktnější entity. Vidíte, na nejabstraktnější entity. Co to je abstraktní entita? To je pojem, že? Entita je to, co je, *ens*, že? A abstraktní entita, co to je? To je model myšlenkový toho *ens*. No tak už tohleto. Že tedy materialistická koncepce se dá aplikovat pouze na nejabstraktnější entity, produkty logického rozlišování. Konkrétní přetrvávající entity jsou organismy.

Takže plán celku ovlivňuje všechny vlastnosti rozmanitých podřízených organismů, které se stávají součástí tohoto celku. V případě živočicha se mentální stavy stávají součástí plánu celého organismu a tak modifikují plány po sobě následujících podřízených organismů až po konečné nejmenší organismy, například elektrony. Čili elektrony jsou pro něho nejjednoduššími organismy. Tady vidíte jistou analogii s Teilhardem de Chardin, který mluví o těch *infinitesimálech* a za nimi má kvanty, elektrony, elementární částice, *vibratory* a tak dále. To jsou *infinitesimální* přirozené jednotky, tedy něco podobného. Tady přímo Whitehead mluví o organismech. Souvisí to s tím, že to píše v té druhé etapě svého filosofického vývoje. Ta první se nazývá filosofie přírody, ta druhá filosofie organismu. K té filosofii organismu tím největším, nejdůležitějším a nejhustším dílem je *Process and Reality*. Myslím, někteří z toho něco měli, už byste to měli znát, poněvadž to souvisí s tou *process theology*, s tou procesuální teologií, která vznikla mezi teologickými žáky, kteří poslouchali filosofické přednášky Charlese Hartshorna, který byl prvním asistentem Whiteheadovým, když Whitehead přijel do Ameriky. Ten potom jako sám profesor přednášel filosofii na filosofické a teologické fakultě a teologové se inspirovali tak, že navázali na Whiteheada prostřednictvím Hartshorna a založili takzvanou procesuální teologii. Dnes to má takový úspěch, že dokonce už vzniká procesuální filosofie. Jinak Whitehead bez těch teologů byl takřka zapomenut, a to nejen v Americe, ale také v Anglii, tam ho dodnes takřka neznají.

Tedy až po konečné nejmenší organismy, například elektrony. To je ta, jo a tady jsem ještě nedokončil, že ta filosofie organismu má se za to, že chtěl Whitehead později přejít někdy ve 120 letech na filosofii společnosti, a to potom za něj udělal ten Hartshorne. Ale tomu už se nedomohl Whitehead, a tedy zůstal u té filosofie organismu. A pro tu filosofii organismu ten rozhodující text je *Process and Reality*, *Proces a skutečnost*. Potom tato knížka, která teď vyšla slovensky, *Science and*

the Modern World, a třetí je *Adventures of Ideas*, která snad vyjde, ve filosofickém ústavu to začali překládat a snad to teda dopřeloží a vyjde to. Jak dobře, to se uvidí.

A teďko ještě další věta je, tedy elektron uvnitř živého těla se potom liší od elektronu mimo ně, mimo to tělo. A to na základě plánu těla. Elektron se slepě žene, ať už uvnitř, anebo mimo to. Ale uvnitř těla se žene v souladu, ve shodě se svým vnitřním tělesným určením, to jest v souladu se všeobecným plánem těla, který zahrnuje i stavy ducha. To je potřeba, protože jak je známo, stavy ducha souvisejí s elektrickými proudy v naší nervové soustavě, a to znamená, že ty nervové proudy jsou prostředkovány právě tím, jak se ženou ty elektrony po těch drahách. Tedy když myslíte určitým způsobem, nemůžete myslet bez mozku, a to znamená, že vaše myšlení, to, k čemu to spěje, musí ovlivňovat nějak běh těch elektronů. Protože kdyby ty elektrony byly nezávislé, no tak by si běžely, jak by chtěly, a vy byste nemohli myslet, jak myslíte. Vy musíte svým myšlením ovlivňovat, jak běhají ty elektrony, to znamená ten elektron musí poslouchat tu vaši úvahu a podle toho běžat a umožnit, abyste tak mohli myslet. To je taková kuriozita, ale patří to k tomu, protože ty mentální stavy do toho patří také, poněvadž mentální stavy bez mozku nejsou možné. To znamená, když myslíte logicky, tak to není produkt elektronů, nýbrž ty elektrony naopak musejí běžat tak, abyste mohli logicky myslet.

No, tak to je, prosím?

Jiný hlas: Oho.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Skončil. Já to tady mám, že je to možné, že dlouho jsme nebyli. Já mám naposled tady poznamenáno 4. 4. a zřejmě pak ještě něco bylo, že? Takže já přesně nevím. Měli jsme filosofické základy a filosofické perspektivy demokracie. To jsme ještě nedělali. Tak to je zřejmě ono. Takže tím začneme dneska.

Hejdánek: Řekli jsme si už, že každá filosofie, každý filosofický systém je jedinečným a individuálním provedením myšlenkového vztahu člověka k celku veškeré skutečnosti, předmětné i nepředmětné. To s sebou nutně nese filosofický problém vztahu každého filosofa k jinému, jinak myslícímu, jiný systém ustavivšímu a tak dále mysliteli. Protože každá filosofie, každý filosofický systém jsou jedinečné a odlišují se od jiných. Jaké budou vztahy ne těch systémů, ale těch myslitelů, kteří ty systémy vybudovali? Politická demokratičnost, nebo ještě bychom mohli říci toto – otázka vztahů filosofů navzájem k sobě, i když mají jiné názory, jiné koncepce, jiné celé filosofické zaměření. Ten vztah navzájem, to je otázka demokratičnosti filosofů mezi sebou. Jednota v různosti skrze dialog.

To je jediná věc. Filosofové se musejí naučit spolu hovořit, i když každý vychází z jiných předpokladů, má jiné principy, jiné koncepce. Přesto by si měl udržet schopnost rozumět, aby naslouchal druhému filosofovi a aby mu rozuměl, i když s ním nesouhlasí. To není nic mimoběžného, různé filosofie. To jsou příspěvky lidí spoluhovořících. Tohle je základní zážitek každého filosofa, že se musí nějakým způsobem vyrovnat s tím, že jsou jiní filosofové s jinými filosofiemi. A toto je základní filosofický zážitek, co to je demokracie. Tedy filosof nemusí přijímat myšlenku demokracie jako cosi vnějšího. Vždyť to je jeho vlastní problém.

Politická demokratičnost se liší od filosofické tím, že jde už nejen o otázku správnosti a pravdivosti, ale o různost zájmů. Ty zájmy samozřejmě pronikají také do filosofie, ale neměly by být považovány za legitimní. Mají být odhalovány ve filosofii, kdežto v politice jsou legitimní. S dělbou práce se ve společnosti prosadila i různost věcně oprávněných zájmů a s tím i různost ve společenském postavení. Také filosofové mají jisté oprávněné zájmy vyplývající z jejich společenské funkce a odrážející se v jejich společenském postavení. A musí mít proto porozumění pro obdobné poměry v

ostatní společnosti. Podstatu demokracie a demokratičnosti nelze vyvozovat ze slova demokracie, ze slova vláda lidu, ale je třeba podrobit různá pojetí kritické analýze a ustanovit se posléze na tom, které takové pojetí se nám jeví jako pravé. K tomu cíli je třeba zvolit nějaké vhodné východisko, které však bude prověřováno a revidováno. Takovým východiskem pro dnešek bude známé heslo historicky spjaté s francouzskou revolucí: volnost, rovnost, bratrství – *liberté, égalité, fraternité*.

Lze tu najít nějaký filosofický základ? Mám za to, že takovým základem je ono pojetí subjektu, kterému jsme už několikrát věnovali mimořádnou pozornost. Především platí pro každý subjekt, že je primárně subjektem před onou osobně mu adresovanou výzvou, která jej v jeho jedinečnosti konstituuje a které on svou vyvoleností a vyvolaností k existenci – nebo vyvolaností v existenci – a tedy svou existencí je odpovědí. Subjekt sám je odpovědí. Ne že odpovídá, ale sám svou existencí je odpovědí. Navzdory všem odlišnostem a rozdílnostem jsou si všechny subjekty v této své vyvolanosti k existenci rovny. Nebo se alespoň za rovné musí navzájem považovat, to jest není na nich, aby dělali rozdíly. Vedle této základní jednoty a rovnosti všech subjektů před výzvou – jistě cítíte, že tady to slovo výzva má určitý zástupný charakter – je tu ovšem rozdílnost, pokud jde o *fysis* těchto subjektů, o jejich tělo, respektive povahu jejich těla. Přesněji řečeno *fysis* a tělo, s nimiž jsou spjatí v jakési symbióze. Protože každý subjekt má vlastnosti, které nijak nesouvisí s tím, že je vskutku subjektem v těle.

Chceme-li tedy zůstat v rámci politické filosofie, filosofické politiky, omezíme se na lidské subjekty. Jejich lidská specifika jsou důsledkem jejich symbiotické spjatosti s lidskou *fysis* a s lidským tělem. V důsledku toho musí být politická filosofie metodicky založena na filosofické antropologii. Ta ovšem sama nemůže nic podstatného říci o lidském subjektu jakožto subjektu, ale pojetí subjektu předpokládá. Tradiční filosofická antropologie však nedovede nic podstatného říci ani o lidské *fysis*. Mluvím o tradiční filosofické antropologii s těmi všemi výhradami, o kterých jsem minule mluvil – že *de facto* to byla antropologie, která se rozvíjela v rámci teologie, byla osvobozena Feuerbachem, ale zároveň se ukázalo, že cosi jí hned od počátku chybí. Proto mluvím o té tradiční. Mezitím víme, že je potřeba vybudovat novou, která už bude jiná. Tedy ta tradiční antropologie nám nedovede nic podstatného říci o lidské *fysis*, neboť to, co říká o takzvané lidské přirozenosti, je vlastně lidské tělo a tělesnost. A mezi tím je rozdíl: *fysis* a tělo a tělesnost. My k tomu tělu a tělesnosti počítáme také duši a duševní projevy ve shodě s tím Whiteheadem, o kterém jsme mluvili před chvílí. Proto lze považovat za velký dluh filosofie vypracování antropologické fyziologie či fyziologické antropologie v jiném smyslu, než je ta Kantova. My jsme si říkali, že Kant znal dva typy antropologie, z nichž ani jedna není filosofická. Jednak je to antropologie fyziologická, jednak je to antropologie pragmatická. Tedy, jestliže teď mluvíme o antropologii fyziologické, tak je to v jiném smyslu, než je ten Kantův.

Předpokladem tu ovšem bude vůbec založení, konstituce této disciplíny a vypracování jejích zvláštních metod.

Lidská *fysis* se jako taková může ovšem uplatnit pouze na určitém způsobu vyvinutém biologickém lidském organismu, respektive prostřednictvím tohoto organismu, prostřednictvím těla. O těle vůbec a zvláště o lidském těle toho sice víme hodně, rozhodně mnohem víc než minulé věky, ale zdaleka toho ještě nevíme dost. Tady je filosofie vůbec a politická filosofie zvlášť odkázána na vědeckou antropologii, a to nejen na antropologickou somatologii, ale také na psychologii, sociální psychologii a sociologii. Tohleto všechno předpokládá jakýsi obor znalostí, vědomostí, které si filosofie musí, a to tedy filosofická politika, disciplína politika, si musí osvojit a zároveň kriticky osvojit, to jest posuzovat, zda tomu přiložíme smysl nebo ne. Zejména psychologii je třeba si osvojovat velice kriticky, protože psychologie se dopouští nejneuvěřitelnějších nesmyslů.

To vše jsou disciplíny, jež mají značnou důležitost jako pomocné obory, v nichž naopak se filosofický přístup ukazuje jako gnozeologicky fundamentálně relevantní. Podrobně se nemůžeme do těchto oborů nijak pouštět. Docela všeobecně však můžeme dobře nahlédnout, že základní rovnost subjektů vyvolaných existencí je modifikována a omezena nerovnostmi, vzniklými jednak na základě *fysis*, jednak na základě těla a tělesných kvalit, to jest i duševních kvalit, což jsou jenom druhy tělesných kvalit. Tyto druhotně vzniklé nerovnosti mohou mít jak pro daného jedince, tak pro ostatní lidi, spolulidi a pro celou společnost pozitivní nebo negativní význam. Případně mohou být bezvýznamné. Takový význam nebo bezvýznamnost musí ovšem někdo uznamenat a nahlédnout, dobře nebo špatně. Ono nahlédnutí bude proto záležet na stanovisku a na přijatých kritériích. V každém případě tu však vznikají jednak skutečné rozdíly mezi lidmi a také rozdíly mezi různými způsoby hodnocení oněch rozdílů. Tedy demokracie nemůže znamenat zastírání rozdílů, nýbrž nápravu těch rozdílů.

Pokusili jsme se teď alespoň naznačit, že a jak se lidská *fysis* a lidská tělesnost stává politickou záležitostí. Vidíme, my se tím nezabýváme samostatně a paralelně, nýbrž nám jde teď o to, jak se fyzické rozdíly mezi lidmi projevují politicky, jaký vliv mají na politické soužití lidí.

A zároveň si uvědomíme, že od té doby, kdy se archonty stávali ti nejsvalnatější, od té doby ta společnost pokračuje tím, že relativizuje ty fyzické, tělesné rozdíly mezi lidmi. Že ty tělesné rozdíly nejsou nejdůležitější, že mohou padat v úvahu tam, kde jde o nějaké technické problémy. Když se třeba používalo lidí k tomu, aby čistili kanalizaci, protože kanalizace nejdříve byly úzké roury, tak se používalo dětí, které to prolézaly. A ještě o tom je dodnes možno číst některé filosofy, utopisty, kteří říkají, že to je velmi vhodné zaměstnání pro děti, protože to je pro ně radost se cachtat v blátě. Takže tady vidíme, jak je to politická záležitost. To bylo chápáno takto. Sice špatně, ale bylo to chápáno jako politická záležitost.

Názorně si to ukážeme na příkladě. Komplikovanost společenského a později politického, také kulturního, myšlenkového, duchovního života fakticky narůstá, i když nikoliv samozřejmě bez problémů. Už dlouhé věky jsou některé lidské typy znevýhodňovány a vyřazovány, nedovedou-li se této rostoucí komplikovanosti přizpůsobit a osvědčit se v ní a jít navzdory. Nejenom v přírodě, ale také ve společnosti se víc uplatňují schopnější a nejen přežívají, ale v důsledku svého přežití a své *superiority* nějakého druhu, který právě platí, který právě je módou, vedou ke změně struktury dalších generací. Existuje jakýsi samovolný a nekontrolovaný výběr, silněji a účinněji, ale i rychleji ovlivňující genetickou strukturu populací.

Protože se lidé již dávno naučili šlechtit různé druhy, ať už rostlin nebo živočichů, i když vědecky byla tato záležitost prozkoumána teprve nedávno a zdaleka není prakticky zvládnuta, i když genetické inženýrství je dnes v prudkém rozvoji, musel být dříve nebo později formulován problém takzvané eugeniky, to jest lidské eugeniky. Proti eugenickým snahám, dokonce jen teoretickým úvahám, byly však vznášeny od počátku námitky především náboženské a etické, později i politické. V této chvíli se omezíme jen na hledisko politicky filosofické. Můžeme mluvit o tom, že nějaká eugenická metoda politicky diskriminuje buď žijící lidské jedince, anebo ještě nenarozené, eventuální budoucí lidské jedince.

V jakém smyslu vůbec je možná a nutná odpovědnost vůči příštím generacím, a tedy v tomto případě odpovědnost za jejich genetickou strukturu? Pokusme se ještě předtím formulovat pozitivní zájem příštích, to jest dnes ještě nenarozených generací. Do jisté míry to patří k otázce lidských práv, to vám doufám je jasné. Vyjděme nejdříve z jakoby samozřejmých pozic, důvěrně blízkých moderním evropským lidem. Společnost, to jest zejména příští generace našich potomků, bude především potřebovat lidi nadané a schopné si osvojit pronikavě nový způsob života v důsledku zavádění komputelizace ještě dál ztechnizovat. Na první pohled je zřejmé, že řada lidí tu neobstojí. Budeme

mít tady komputerové génie, no nejenom génie, prostě komputerové odborníky, a pak tady budeme mít ty, kteří budou trpět komplexem, že se v tom nevyznají, že to nikdy nezvládnou a že to neudělají a tak dále.

Politická filosofie tu musí připomenout: na prvním místě je třeba řešit otázku, zda lidé, kteří těmto společenským a politickým požadavkům nevyhoví, neobstojí a dostanou se z toho důvodu do nevýhodného postavení, zda se do toho dostávají právem či neprávem. Koneckonců je myslitelné, že tento nový způsob technizace společnosti povede ještě k větší barbarizaci než společenský vývoj vcelku.

Je to přece jen vážná otázka: je moderní *homo faber* nebo *homo technicus* krokem vpřed, anebo scestím? Takže tu máme otázku: smíme připustit, aby vymíraly typy lidí, kteří se nedovedou nebo nehodlají, nechtějí přizpůsobit technizaci společnosti?

To jsou vlastně dvě otázky. Nechtějí-li, pak to už není otázka vztahu politiky k *physis* nebo k tělu a tělesnosti, protože tu jde o důvody, o argumenty, o rozhodování, o svobodnou vůli. Omezme se proto dnes jen na první otázku, na lidi, kteří se nedovedou přizpůsobit.

V dávných dobách a ve společensky nesrovnatelně primitivnějších podmínkách museli být lidé mnohem vnímavější vůči nejrůznějším přírodním jevům, protože právě tato vnímavost jim umožňovala přežít. V moderních typech společnosti je nadměrná vnímavost tohoto typu nejenom na překážku, ale je zdrojem duševních i tělesných poruch, nejednou i předčasně smrti.

Tak například prostředí, v němž žijeme, je znečištěno záplavou elektromagnetického záření. Já jsem zrovna teď předmětem usilovné manipulace lidí z občanského výboru v Praze 3, kteří chtějí, aby se angažoval s tím šíleným vysílačem. Protože to je přece filosofická záležitost. Elektromagnetické záření ještě v prostředí velice znečištěném určitě povede ke strašlivým změnám velice negativního charakteru na zdraví lidí a tak dále. Možná je, možná není, neví se to.

Ale všeobecně je to otázka legitimně položená. Já jen nechápu, proč – to jsem jim řekl a ještě jim řeknu – proč tu svoji energii nenasadí zejména pro to, aby to znečištění v Praze bylo menší, a pak by třeba to elektromagnetické záření tolik nemuselo škodit. Odpověď na to byla: „No, to protože tam nevíme, jak to dělat, kdežto tady stačí nezačít vysílat.“

Tedy dosud nám chybějí studie, jaký vliv má toto znečištění, tedy znečištění elektromagnetické, na ostatní živé bytosti, ani jaký má na člověka. Možná, že už bylo vyhubeno nepředstavitelné množství živých tvorů a že máme jen docela nové generace těch, kteří přežili. Možná, že třeba bakterie se vyměnily, že některé nebyly schopny přežít v tom znečištění elektromagnetickém – co my víme? A už máme úplně nové generace, jako máme nové generace bakterií ty, co nebyly schopny rezistence vůči penicilinu a dalším tetracyklinům. Ty už jsou v čudu a máme nový, který jsou rezistentní. Úplně jiná generace bakterií, a nějak jsme si toho ani nevšimli. To musíme si toho všimnout, až pak zase nefungují ty léky a musíme mít stále nové léky a tak dále. A vůbec nevíme, jak se to mění třeba tím elektromagnetickým znečištěním. My máme zadrátovanou celou zemi, když se jede vlakem nebo autem, vidíte, furt se křížuje přes vás několik drátů vysokého napětí. Je to v pořádku? Nevadí to? Co my víme?

Už jsme však naznačili, že technizace moderních společností může způsobit jistou barbarizaci členů společnosti. To nemusí být nutně chápáno jen jako jev kulturního úpadku, ale také jako záležitost úpadku tělesného, včetně duševního. Víte, jak se malují budoucí generace – takové ty obrovské hlavy na takových nožičkách a nemůžou třeba už chodit, už jenom jezdí auty nebo něčím, superauty v nějaké budoucnosti a tak. Všichni už to máme v paměti, *science-fiction* o tom píše a tak dále. Tedy co,

ta technika bude mít vliv také na naši fyzickou konstrukci? Dodnes přece vidíme, jak se proti tomu bojuje tím, že lidi se oblíknou do trenýrek a běhají po ulici, aby našli zase své lidství.

Co takový úpadek vlastně znamená? Je to nivelizace respektive *Gleichschaltung* na z jistého hlediska nízké úrovni, která však je pro daný vývojový trend společensky žádoucí. Něco podobného je ovšem známo spíše ze sféry ryze politické, když například politický systém dává všechny možnosti k rozvoji oportunismu a stíhá každou zásadovost. To jsme měli příležitost vyzkoušet dosti důkladně a dlouho. Jde vlastně na společenské a politické rovině o nebezpečí monokultury. Právě proto, že politika je také záležitostí *physis* a tělesnosti, má to své ryze politické konsekvence.

Vraťme se však k problému eugeniky. V dávných společnostech neměli fyzicky postižení většinou žádnou nebo malou šanci na přežití. Ještě ve Spartě řešili věc způsobem, který nás dodnes irituje a děsí: nedochůdná novorozeňata házeli z hradeb. A co bylo nedochůdné novorozeně, opravdu to byl široký vějíř možností. Od té doby se leccos změnilo a navzdory explozím kolektivního šílenství se společnost ve vztahu k postiženým jedincům chová značně jinak než kdysi. Ale zřejmým důsledkem je stále větší zatíženost společnosti nejrozmanitějšími genetickými deformacemi. Někdy ty deformace jsou závažné, někdy jsou méně závažné a někdy ani nevíme, zda jsou, nebo nejsou. Já například, aniž jsem to věděl, jsem si vzal ženu, která byla Rh-negativní, a měli jsme potíže se všemi dětmi, musely se provádět *exsanguinace*, takže mé děti by neexistovaly, kdyby nebylo lékařského umělého zásahu a příroda by si od nich bývala pomohla hned v raném dětství. Nikdo neví, zda by to bylo k dobru vesmíru nebo ne, ale v každém případě tím, že jsou nositeli jisté genetické odchylky, bude v budoucnosti o to Rh-negativních víc, čili procento Rh-negativních, které se drželo na velmi nízké úrovni právě proto, že děti umíraly, tak v poslední době stoupá. Jinak to nikomu nevadí, je to otázka prvních dnů po porodu. Na jakýkoliv další život to nemá nejmenší vliv. Je to celý problém, že v těle toho nenarozeného dítěte koluje matčina krev a to dítě si začne vytvářet svou krev a ty dvě krve nejdou dohromady. Takže když se dítě narodí, většinou už má žloutenku nebo ji brzy dostane, tak se *exsanguinuje*, to jest veškerá krev se mu vezme a místo ní dostane tu svou, jako svou skupinu, a funguje to v pořádku, poněvadž k ní si pak přidává tu svou dál, pak už to funguje docela dobře. Jde o to odčerpat tu matčinu krev, která tam působí žloutenku a eventuálně tedy ty další strážně až po úmrtí dítěte. Jinak to nemá žádný vliv, jenom toto.

No ale pak jsou jiné, třeba například rozštěp patra. To dítě by nepřežilo, protože nemůže jíst, nemůže dýchat pořádně a já nevím co všechno. A teď se to opravuje a lidí, kteří přežívají po operaci, je čím dál víc a procento lidí s rozštěpem patra stoupá. Zase, to nemá žádné velké důsledky, až na někdy estetický vzhled.

No ale pak jsou jiné věci, které důsledky mají. Lékařství tady něco dělá, nevíme co. Fakticky se zatěžuje ten genetický fond. A s tím je třeba počítat, nemůžeme se tvářit, jako o tom nevíme a dělat něco moralisticky podle toho, že se to musí, a bez ohledu na to, jaké to má dalekosáhlé důsledky. Tak toto je věc, která patří do filosofické politiky. A uvidíme, že tam jde ještě další řada věcí, které do toho také patří. Například zvyšující se procento duševně méněcenných, protože se to léčí. Lidé, kteří by byli naprosto nesnesitelní ve společnosti, třeba kvůli agresivitě, tak se léčí uklidňujícími prostředky, takže se to s nimi dá vydržet a rodina už to nějak musí zařídit. Nebo zrakově postižení, společnost dělá všechno pro to, aby mohli pracovat, aby mohli číst, i když nevidí. Takže buď čtou slepecké písmo, nebo se jim přehrávají pásky s nahranou literaturou a podobně. To platí ovšem také o nás obrýlených. Co bychom si pomohli v přírodě bez brýlí? Byli bychom vystaveni nepřízní lidožroutů, třeba.

Jak jsme si řekli, nejde nám nyní o morálně-etickou stránku celé společnosti. To necháváme stranou. Jde nám o stránku politickou. Ne že by to bylo odděleno, ale jde nám o podtržení té politické stránky.

Tím nevylučujeme její etický aspekt, ale chceme se zabývat těmi případy, které nevedou nebo nemusí nutně vést k rozporu mezi řešením etickým a politickým, a při nich se budeme orientovat pouze na jejich politický aspekt. Je přípustné politicky, a tudíž také morálně-eticky, cílevědomě, programově zlepšovat genetickou strukturu příštích generací? To je otázka politická.

O *eugenice*, o lidské genetice se v důsledku toho, že byla strašlivě zneužita nebo spojována s tak strašlivým zneužitím v rasismu a v těch politických systémech na rasismu postavených, vlastně o tom nesmělo hovořit. A dodnes, když o tom někdo začne hovořit, tak je to taková trošičku ošemetná záležitost a je to „pozor, pozor, abychom se nedostali zase k nacismu“ a tak dále. No ale co to je? Je to tedy povinná slepota?

To je dvojitá otázka. Jednak obecně, zda je to vůbec přípustné se tím zabývat. A jednak konkrétně, jaké metody jsou přípustné a jaké jsou nepřípustné. Radikálně formulováno: za jakých podmínek je přípustné a oprávněné politicky revidovat lidskou *fysis* a takříkajíc rekonstruovat či reorganizovat lidské tělo? My to děláme, spousta lidí, kteří běhají po světě s novou kyčlí umělou, se srdcem nebo aspoň s nějakými částmi, s ledvinou umělou a tak dále. Do jaké míry to je... tam vždycky se diskutuje otázka, jestli je možné z někoho jiného přenést na to a kde je ten člověk a co je povinnost člověka. Ne, ale je to v zásadě, i kdyby to nebylo z cizího člověka, do jaké míry je možno politicky rozhodovat ve směru těch umělých rekonstrukcí lidského těla.

S ohledem na tuto problematiku je třeba také nově posuzovat argumentaci encykliky *Humanae vitae*. Pokud neodmítneme samu myšlenku eugenické politiky, musíme opustit tu část argumentace, která se staví proti jakémukoli zásahu do kompetence boží prozřetelnosti, jak to je formulováno, která spadá do rámce přirozené *fysis*, té kontingence faktu oplodnění vajíčka spermií. Dnes platné oficiální katolické pojetí vlastně staví *logos* uplatňující se prostřednictvím *fysis* nad *logos* uplatňující se mimo toto prostřednictví, respektive nad *logos* uplatňující se nejprve skrze slovo, myšlení, vědění, znalost a teprve pak prostřednictvím *fysis*. Ten argument encykliky a argument nynějšího papeže vlastně staví *logos*, to jest ten plán těla, *logos*, který vládne organismu, vládne tělu, nad *logos* lidského rozumu. To je důležitá věc, toto si uvědomit, to nebývá zvykem tomu takto rozumět. Tam prostě ta příroda a přirozenost je něco důležitějšího než slovo, než myšlení. Ještě tady je třeba nechat přírodu, aby pracovala, nešťourat do toho. A všude jinde to šťourání je povoleno, jenom tady ne. To je nepochybně hrubá nedomyšlenost, nekonsekventnost celého pojetí. To byl jeden příklad, na němž lze demonstrovat základní problém. Pro svobodu lidských subjektů je, ne-li *physis*, tedy rozhodně tělo a tělesnost, čímsi tak vnějším jako politické společenství. Prostě, když jsme se narodili do doby válek světových, když jsme se narodili do společnosti takzvané reálně socialistické a tak dále, tak je to totéž, jako když jsme se narodili do těla, které máme a které jsme si nevybrali. A nevím, proč by zrovna to tělo mělo mít s Pánem Bohem něco užšího společného než ten politický systém.

Komenský držel všenápravu, a to znamená nápravu těla stejně jako nápravu věcí obecných. Kde je jaká přestávka, kde je nějaká cenzura, kde je hranice? Všechny věci mají být napraveny. To znamená taky tělo a také genetická struktura, a to jak jednotlivce, tak celých generací pomalu. Co z obojího? Tělo, příroda, přirozené záležitosti, a na druhé straně rozum, rozvažování, politická organizace, vůbec organizace lidské společnosti. Co má mít vrch? Co má být superiorní a co inferiorní? Celá lidská civilizace stojí na tom, že ty přírodní záležitosti musí být potlačeny do rutiny. To je tak jako klavírista potlačuje to, co dělají prsty, do rutiny. Už na to nemyslí, když na to začne myslet, tak to pak funguje špatně a soustřeďuje se na to vyšší. Proto celá příroda musí být odtlačena a zatlačena do rutiny a rozhodující věci se dějí na úrovni rozumu, a to rozumu nejenom individuálního, rozumu společného, tedy politického.

Politika musí mít vrch nad přírodou. A to tím spíš, když ta příroda je tak strašlivě zdevastovaná, že teď říkat, že už do toho nesmíme zasahovat, je vulgární nesmysl. Když se to všechno pohnojí, tak pak od toho jít, že se do toho nemá zasahovat. Naopak, my musíme teď právě za to vzít odpovědnost. Toto je situace, ve které stojíme.

Tedy já jsem chtěl dneska ukázat jenom to, že lidská *physis*, lidské tělo, tělesnost, že to není nic nepolitického. Že tedy to není něco, co by bylo vzdáleno filosofické politice. Filosofická politika je filosofie, říkali jsme si, každá disciplína filosofická je celá filosofie, musí se vztahovat k celku a teď vidíme, jak se politika musí vztahovat k přírodě, dokonce k lidské přírodě, k lidské přirozenosti, k lidské tělesnosti. Je to otázka otevřená po mém soudu, jediná perspektiva je najít ten správný přístup. Otázka, zda je něco pravé nebo nepravé, nikoliv zda se něco smí nebo nesmí.

Křesťanský přístup ke všem těmto záležitostem je, že vše je dovoleno tomu, kdo má měřítko, respektive kdo poslouchá oněch nepředmětných výzev, nebo teologicky řečeno, kdo poslouchá Pána Boha, ale Pána Boha nikoliv na deskách kamenných nebo papírových, kde je všechno zapsáno. To jsou jenom staré zkušenosti. Je třeba mít vnímavost pro toto, co je to pravé. Tam je rozhodující věc. Jinak je věřícímu všechno dovoleno. Po téhle stránce myslím, že to je hluboký a hrubý omyl, na čem současná katolická teologie nebo teologie prostě současná vatikánská politika teologická trvá tak neoblomně. Protože to souvisí se vším tím ostatním, že tam je to soustředěno na jedinou záležitost, zda je možno zasahovat do početí, zda je možno racionálně zasahovat, znemožňovat početí a tak dále. Otázka je, zda to je pravé nebo nepravé, zda se to děje z jakých důvodů. Ten zákaz je cosi nesnesitelného. To je zbytek té tabuizace, to je zbytek starých mýtů a mytologií.

To všechno musí být rozumně zváženo a rozumně zdůvodněno. A tady důvod jediný je, že je to Boží rozhodování. Proč zrovna v tohleto? Když jde někdo k urně volební, tak to není Boží rozhodování, to je jeho rozhodování, když se rozhodne mít dítě, tak to je Boží rozhodování? Tam je cosi strašně nedomyšleného. To není racionálně zdůvodněno. O tom je třeba provést diskuzi. A ta diskuze nebyla fakticky provedena. Jedině diskuze byla zahájena a velmi nedostatečně, nedůstojně v případě toho potratového zákona. To má u nás dlouhou historii, Rádl se v tom angažoval neobyčejně silně, ten paragraf tehdy, když se o něm hlasovalo, tak Rádl ukazoval, že je dobré ty věci přechýst. Všechny argumenty Rádlovy taky neobstojí, ale my tady přece musíme argumentovat něčím jiným, musíme vědět, co to znamená, když za deset, dvacet, pětadvacet let tady bude osm miliard lidí na tomto světě. Co to znamená? I v této věci, ale samozřejmě to přesahuje celý ten problém a jde to daleko do větší šíře.

Chtěl jsem ukázat, že tyto otázky patří nejenom do filosofie morálky, ale do filosofie politické. Po mém soudu základní vada encykliky *Humanae vitae* je v tom, že to uvažuje eticky a nikoliv politicky. A protože takto redukováně, tak vlastně nefilosoficky a tak vlastně, já bych řekl, neteologicky. Uvažuje, jako kdyby teologie byla odborná věda, nikoliv tedy se vztahovala k celku. Ten celek tam prostě není. To je řešení bez vztahu k celku. No, ale budeme mít příležitost se k tomu ještě vrátit příště. 🧑🏻